

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЈА
COMPTES RENDUS BIBLIOGRAPHIQUES

VLADIMIR POSAVEC, *August – Kronologija života prvog rimskog cara, Latina et Graeca*, Zagreb, 2019., 173 str.

Autor monografije, Vladimir Posavec, rođen je 04.05.1963. godine u Zagrebu gdje je diplomirao dvopredmetni studij povijesti i arheologije na Filozofskom fakultetu. Na poslijediplomskom studiju Odsjeka za povijest istog fakulteta magistrirao je 1998. godine. Radio je kao profesor na nekoliko škola u Zagrebu, a uz to autor je udžbenika za povijest za srednju i osnovnu školu. Također, objavio je nekoliko znanstvenih radova, te više prikaza i znanstvenih recenzija. Redovito objavljuje u časopisu *Latina et Graeca*, Zagreb. Izdao je, uz ovu, i knjigu *Dalmacija u vrijeme Marcelina i Julija Nepota*.

Autor već na početku knjige, odnosno u *Predgovoru* navodi razloge i načine na koje je nastala ova knjiga. Naime, kako je već navedeno, autor redovito objavljuje svoje radove u časopisu *Latina et Graeca*, te je tako povodom dvomilenijske godišnjice smrti cara Augusta Uredništvo biblioteke zamolilo V. Posavca da napiše članak. Međutim, radeći na tome, autor je shvatio da na hrvatskom jeziku do sad ne postoji niti jedna monografija o Augustu te tako odlučio opisati kronološkim putem vladavinu prvog rimskog cara i to prvenstveno, poput analista, služeći se antičkim izvorima. Na samom početku autor se ogradio i izjavio da će opsežniju znanstveno utemeljenu monografiju objaviti nekom drugom prilikom.

Knjiga je objavljena u mekankoričnom izdanju i broji 173 stranice. Od toga 100 stranica rasprave s 499 bilježaka pod tekstem, 56 stranica raznih dodataka, 7 stranica *Kazala imena i pojmova*, dvostruka stranica s prikazom rodoslovlja *Julijevsko–klaudijevske dinastije*, a ostatak je prilično skroman popis antičkih vrela (23 unosa) i znanstvene literature (45 unosa). Tekst je obogaćen s 22 ilustracije: odreda fotografije statua, bista, reljefa i ostataka arhitekture. Međutim, kronično nedostaju geografski prikazi, odnosno karte područja o kojem se govori u tekstu kako bi čitatelj imao što bolju predodžbu tadašnjeg stanja. Cijela priča bila bi jasnija, bez ikakvih nedostataka i nedoumica tekla bi dalje.

Na početku knjige nalazi se *Predgovor*, koji je ujedno, kako kaže sam autor „svojevrni zaključak“. Nakon toga slijedi glavni dio naslovljen *Imperator Cezar August*, a koji je podijeljen na 27 poglavlja. Poslije glavnog dijela slijede *Dodaci* i *Prilog*.

U *Predgovoru* poslije svojih „opravdanja“ za ovo izdanje, autor u prvom redu navodi antičke izvore koji se dotiču Augusta te koje je on ujedno koristio, neke više, neke manje, tijekom pisanja ove knjige. Nakon *Predgovora* slijedi veliki naslov *Imperator Cezar August*. Ispod malog uvoda u priču slijedi prvo poglavlje *Oktavijanovo djetinjstvo* u kojem autor opisuje rodbinsku vezu Augusta i Gaja Julija Cezara. Zato se u slijedećem poglavlju malo više posvećuje toj vezi te ga naslovljava baš tako *Oktavije i Cezar*. Opisuje ukratko *Građanski rat s Pompejem* te prilike koje je Oktavije mogao i/ili je iskoristio da provodi vrijeme s Cezarom kako bi što više učio od njega. Isto tako opisana je i Cezarova smrt. U slijedećem poglavlju *Gaj Julije Cezar Oktavijan* ukratko je opisano prevrtanje nakon smrti Cezara i posinjenja što je uvelike uznemirilo Marka Antonija pa se zato autor u slijedećem poglavlju pozabavio tom pričom

i nastavio dalje nizati kronološki događaje poslije Cezarova ubojstva koji su doveli do *Drugog trijumvirata* 43. godine, nakon kojeg su Lepid, Antonije i Oktavijan postali “ravnopravni” i krenuti u rat protiv Cezaroubojica. Prije najvažnije bitke, bitke kod Filipa, autor ubacuje kratak ulomak o Sekstu Pompeju, jedinom preostalom nasljedniku nekoć Velikog Pompeja. Bitka kod Filipa opisana je na dvije strane, a za njezin opis koristi se prvenstveno navodima Diona Kasija, dok ista događanja opisana kod drugih antičkih autora dodaje u fusnotama usporedbe radi.

Nakon bitke kod Filipa uslijedila je *Nova podijela države i Peruzijski rat*, koji su pokrenuli Antonijev brat Lucije, žena Marka Antonija, Fulvija, i Manije, Antonijev zamjenik, zbog nezadovoljstva građana i veterana, a sve to u namjeri kako bi uzdrmali Oktavijanovu vladavinu. Međutim, Oktavijan je riješio taj problem i ušao u rat sa Sekstom Pompejem, zbog njegovih blokada morskih puteva i nemogućnošću opskrbe Grada žitom. Oktavijan je ponovno obnovio trijumvirat da bi se nakon Pompejeva poraza trijumvirat raspao, jer je Lepid istupio i sve svoje predao Oktavijanu.

Kreće etapa ratovanja. Autor opisuje poglavlje o *Ilirskom ratu* protiv Japoda, Panonaca, Tauriska i Delmata. Nakon pokoravanja ilirskih naroda dočekao ga je novi *Rat s Kleopatrom i konačni obračun s Antonijem* prvo u bitci kod Akcija pa na kraju u Egiptu gdje se Antonije ubio, a isti taj čin napravila je i Kleopatra nakon njega.

Republika je sve više jenjavala i trebalo je iznaći novi sustav uređenja države. Tako je postupno došlo do stvaranja principata. Trebalo je nanovo urediti državu da *princeps* drži sve konce u rukama, a sve to u rukavicama Republike, dok je u stvari rimska država postala monarhija. *Augustova dinastička politika* naslov je narednog poglavlja u kojem se autor dotukao privatnog života Augusta i pitanja nasljednika.

Autor se ponovno vraća na ratna zbivanja te opisuje u kratkim crtama *Kantabrijski rat*. *Daljnji razvitak principata* naziv je idućeg poglavlja u kojem autor dosta stvari ponavlja, prvenstveno o pitanju nasljednika, a to poglavlje bolje bi se nadovezalo na poglavlje o *Augustovoj dinastičkoj politici*.

U sljedećih šest poglavlja ponovno se vraćamo na ratna zbivanja. Prvo autor govori o Lolijevom porazu 16. pr. Kr. u Donjoj Germaniji. Drugo poglavlje povlači pitanje o sigurnosti europskih granica, a tu je prvotno riječ o ratovanju u Iliriku, uvijek problematičnom području. Naredno poglavlje bavi se Augustovim pohodom na Arabiju, koji je ocijenjen neuspješno, jedino dobro je što su rimske čete najdublje ušle u Arabiju *Felix*. Nakon toga pohoda August je usmjerio pozornost na područje Etiopije, nakon čega se vraća na osvajanje Recije, područje današnje Švicarske, i na pohod u Germaniju, koji je vodio Druz, ali je na kraju pohoda umro, a za konačan rezultat osvajanja Germanije zaslužan je Tiberije. Na svakom se kontinentu u relativno kratkom vremenu ratovalo.

Kronološku seansu o ratovima autor prekida podužim poglavljem naslovljenim *August – Pontifex Maximus i Pater Patriae*. U prvom dijelu govori o nesrećama koje su se izdogađale Augustovim najbližima, dok u drugom dijelu poglavlja govori o uređenju države, u prvom redu o uređenju samog Rima, a kasnije se autor dotiče malo šire priče o Augustovim potencijalnim nasljednicima, o kojima je već bilo govora. Slijedi novo poglavlje u kojem su opisane *Nove nevolje* koje su se dogodile prilikom Augustove vladavine, tipa požar, poplave, nestašica hrane i sl.

Autor se sad ponovno vraća seansi ratovanja i to na *Panonsko – delmatski ustanak (6.–9. godine)*. Ustanak je nazvan najvećim ratom Augustova doba, a nakon njega uslijedio je najveći sramotni poraz rimske vojske, tzv. *Varov poraz* 9. godine u Teutoburškoj šumi gdje su stradale tri elitne legije – XVII., XVIII. i XIX.

U predzadnjem poglavljju autor opisuje posljednjih pet godina Augustove vladavine te na kraju piše o Augustovoj oporuci i smrti.

Nakon glavnog teksta koji završava na 100. stranici knjige, slijede *Dodaci: Leksikon imena i pojmova, Kronologija Augustova života i vladavine, Popis Augustovih legija, Popis konzula* od 65. godine prije Krista do 14. godine poslije Krista. Slijedi relativno mali korišteni popis bibliografije, a koji je podijeljen na: a) izvore i b) popis korištene literature. Postoji još i *Kazalo imena i pojmova*. Na kraju, prije samog sadržaja knjige dolazi jedan jedini prilog *Rodoslovlje Julijejsko–klaudijejske dinastije*.

Knjiga je relativno dobra kao prvotna podloga za daljnje detaljnije istraživanje Augustova doba i kao popratna literatura studentima zbog dodataka na kraju knjige – leksikona imena i pojmova i izvučene kronologije Augustova života i vladavine. Međutim, postavlja se pitanje zašto ova knjiga donosi *Popis Augustovih legija*? Isto tako postavlja se daleko veće pitanje relevantnosti ovog popisa. Ključno je i neodgovoreno pitanje što to ovdje znači *Augustove legije*? Autor donosi latinska imena i kratku povijest 28 legija. No, Apijan nam, primjerice, donosi podatak da je 36. godine prije Krista August na Siciliji imao 45 legija,¹ a na kraju Građanskog rata imao ih je preko 50, s oko dva milijuna ljudi pod oružjem. Dakle, ovdje nije riječ o baš svim Augustovim legijama. Za pretpostaviti je da se ovdje radi samo o onima profesionalnima, koje su zadržane u službi u okviru uređenja Principata. Takav pristup i količina informacija nešto je što može biti zanimljivo hobistima, ali ne i znanstvenicima. S druge strane pohvalno je što u *Popisu konzula* od 65. godine prije Krista do 14. godine autor donosi i imena sufektnih konzula, a koje ovdje naziva *dopunskima*, kao i mjesec njihova stupanja u službu. Rodoslovno stablo *Julijejsko–klaudijejske dinastije* kopirano je s interneta, s tim što su imena osoba pohrvaćena. Šteta što se ovdje išlo na preuzimanje „sabijene“ verzije koja stane na A4 format, te su, zbog uštede prostora, imena suprug često natrpana jedna iznad druge. Stoga osobe iz iste generacije više nisu u istom redu, pa je tablicu teško pratiti. Međutim, da su autor i urednici nacrtali vlastitu tablicu ili preuzeli neku pregledniju i za imena koristili manji slovni font, sve se moglo uklopiti na zadani format knjige.

Pregled Augustova života, u načelu, uredno je sažet i razmjerno dobar. Autor je pokazao da relativno uspješno koristi i interpretira različite izvore i međusobno povezuje njihove detalje. Međutim, nije si postavio ciljeve dovoljno visoko, jer jednako kvalitetan tekst dobili bismo da se na hrvatski jezik, bez puno truda, prevela neka Augustova biografija iz 19. stoljeća. Ovdje nije uputno niti početi nabrajati probleme i nedorečenosti koje tekst ostavlja u općoj povijesti, tako da bi se gotovo svako poglavlje moglo komentirati na više stranica nego ih ima cijela ova knjiga. Daleko je veća šteta što autor barem dio teksta o antičkoj povijesti naših krajeva nije doveo na razinu znanstvene teorije s početka 21. stoljeća, iako se o Oktavijanovom angažmanu u Iliriku posljednjih desetljeća poprilično pisalo i u Hrvatskoj i u susjednim zemljama: Sloveniji i Bosni i Hercegovini. Osim toga, pišući o našim krajevima na nekolicini mjesta se i poskliznuo. Primjerice opsada Promone po njemu je bila dugotrajna i iscrpljujuća, ali Apijan izričito naglašava da je Promona pala prije nego li je gradnja opsadnog zida završena.² Isto tako, autor navodi da se Baton, sa svim svojim ljudima, predao koda Andetrija, nakon dugotrajne i krvave opsade, ali Dion Kasije bilježi da je „Baton... poslao glasnika i zatražio uvjete predaje, ... ali nije mogao uvjeriti ostale da zatraže mir, pa ih je napustio“.³ Nakon toga autor piše da je Oktavijan osvojio Setoviju prije nego se vratio u Rim, iako Apijan navodi da je prilikom opsade Setovije Oktavijan bio pogođen kamenom u koljeno te se nakon oporavka vratio u Rim zbog obnove konzulata, a za to vrijeme je pod Setovijom ostavio Satilija Taura da završi rat.⁴ Međutim, Oktavijan se odmah nakon obnove konzulata vratio nazad na delmats-

¹ App. *Bell. civ.* 5.127

² App. *Illyr.*, 26

³ Dio, 56.13.2–3

⁴ App. *Illyr.*, 27

ko područje te su mu se Delmati predali prihvativši sve njegove zahtjeve.⁵ Također autor navodi da se za Setoviju „pretpostavlja da bi mogla biti na današnjem Sutnju iznad Lučana u Petrovu polju“. Takvu teoriju iznio je S. Gunjača još 1937. godine, ali se brdo zove Šušanj (vjerojatno čitano s loše fotokopije), a Lučane su selo u neposrednoj blizini Sinja, a ne Drniša, stoga se Lučane ne nalaze u Petrovu polju već u Sinjskom polju, tj. u njegovom ogranku koji se naziva Gornje bare. Delmatsko ime, naravno, ovdje još uvijek potječe od ilirskog naziva za ovcu. Očito je da autor ime Delmata dovodi u vezu s današnjom albanskom riječi *delmë*, što znači *ovca*, pa je iz toga jasno da im je stočarstvo bila glavna gospodarska grana? Da se čovjek i ne upita zašto su onda nastanjivali onolika krška polja?

Vrijednost teksta ne umanjuju autorovi povremeni propusti s latinskim terminima i njihovim pohrvaćivanjem, ali su kuriozitet obzirom na izdavača – na primjer autor prevodi pojmove kao što su *Tribunska narodna skupština*, *Kurijska narodna skupština*, *sazvati centurijski komiciji* i slično. *Spolia opima* prevodi se kao *bogati plijen*, što više – manje jest doslovni prijevod, ali on ne sadrži ni ritualno – religijsku niti propagandnu važnost tog najčasnijeg mogućeg ratnog trofeja, pa time ostaje i nepotpuno jasno zašto je Oktavijan tu ceremoniju zabranio Liciniju Krasu. Nadalje nije provjerio geografski položaj nekih mjesta, no spominje u knjizi rijeku *Batinus* koju smješta u Bosnu, a ona se nalazi u Picenu. O tome nam govori Plinije koji rijeku smješta između rijeka *Vomanus* (Vomano) i *Truentus* (Tronto)⁶ te se vjerojatno radi o rijeci koja se danas zove Tordino i utječe u Jadran kraj mjesta Giulianova. No, kod Veleja Paterkula nailazimo na inačicu imena rijeke *Bathinus*, a kraj koje su Rimljani potukli breučke ustanike.⁷ Zasiurno je autor mislio na tu rijeku.

Sve u svemu, Augustova životna priča uredno je prepričana uravnoteženim suhoparnim stilom koji jako vodi računa o onome što je bitno i potpuno zanemaruje ono što misli da nije. U njoj nema zanimljivosti, zabavnih anegdota, veselih izjava ili događaja pa čak ni autorove ironije. Uložen je velik trud, uredno je opisano što je August napravio, ali često nedostaje objašnjenje zašto je to napravio. Augustov životopis birokratski je odrađen, ali iz teksta se teško može uživjeti u društvo i okolnosti u kojima je taj život proživljen. Mora li povijest biti dosadni pregled ljudi i događaja? Na ovu temu daleko bolje, informativnije i protočnije štivo su Apijanovi *Gradanski ratovi*. Iako je izuzetno pohvalno što se *Latina et Graeca* odlučila ovakvim izdanjem obilježiti dvijetisućitu obljetnicu Augustove smrti, koja je bila veliki kulturni događaj u Europi i svijetu, možda se ipak trebala odlučiti za pristup koji bi bio bliži suvremenoj znanstvenoj interpretaciji. Samim time dobili bismo daleko bolje i znanstvenije štivo na hrvatskom jeziku dostojno reputacije vodeće izdavačke kuće za polje klasične filologije.

Nikolina Domović

Vladimira Nazora 22, Dinjavec
HR – 33405 Pitomača

⁵ App. *Illyr.*, 28

⁶ Plin. *Nat. hist.* 3.18

⁷ Vell. *Pat.* 2.114.4